

*Роман Пахолок
Чортківське педагогічне училище
імені О. Барвінського*

Внесок світських учених у розвиток богословської освіти Галичини (20–30-ті рр. ХХ ст.)

Традиції богословської освіти в Україні сягають вже більше як тисячоліття, і яку б ми версію щодо утвердження християнства на Русі не приймали – «Святоандріївську», «корсунську», «болгарську» чи «великоморавську», – після того, як християнство стало офіційною релігією на нашій батьківщині, при монастирях і катедральних соборах функціонували інституції, які готували кадри для душпастирської праці. У всі часи в Україні майбутніх священнослужителів навчали і виховували виключно наставники духовного сану. У 1929 році, коли з ініціативи Глави Української Греко-Католицької Церкви митрополита Андрея Шептицького було утворено Львівську богословську академію, відбулася кардинальна зміна у питанні підбору професорсько-викладацького складу для цього навчального закладу. Вперше в історії існування українських богословських високих шкіл було залучено світських науковців з найвищою професійною атестацією. Очевидно, що таке рішення було продиктоване внутрішнім прогнозом митрополита А. Шептицького, який усвідомлював і очікував випробування, котрі випадуть на долю УГКЦ. У виступі на урочистому відкритті Богословської академії, яке відбулося 6 жовтня 1929 року, він чітко окреслив стратегію діяльності новоствореного навчального закладу. «Ці завдання, – сказав Владика Церкви, – вкладає на нас передовсім положення нашого краю і нашої Церкви на пограниччі західного і східного світу. Се положення вкладає на нас роль якогось посередника поміж Сходом і Заходом. Сходові треба нам дати можливість пізнати богословіє Західної Церкви, Заходіві — Східної. Це завдання посередника, як слід сповнене, може мати велике значення для тих двох відмінних культур, які на нашій землі, в наших установах і в наших душах зливаються і лучаться в одну» [17, с. 47].

Як згодом підтвердила історія, митрополит А. Шептицький зробив блискучий вибір ректора Богословської академії, призначивши на цю посаду визначного вченого-богослова Йосифа Сліпого. Українська Греко-Католицька Церква отримала в його особі досвідченого менеджера освіти європейського взірця, авторитетного керівника Богословського Наукового Товариства, талановитого редактора журналу «Богословія» і всіх його видань. Тому колишній вихованець філософсько-богословських факультетів у Римі та Інсбруку досить прагматично окреслив завдання вищого духовного навчального закладу у доповіді «Значіння і устрій Греко-католицької Богословської Академії», в якій визначив: «Найвищі школи є об'явом глибини ума, вогнищем науки і двигуном народного життя. Вони є найсильнішим джерелом, з якого пливе умове життя нації, і робітнею умовних здобутків. Провідники народу дістануть там вишколення і леліють ідеали, що стануть сонцем у їх майбутній праці, – там твориться духовна аристократія народу» [17, с. 51].

За досить короткий відтинок часу ректору академії Й. Сліпому вдалося згуртувати в стінах навчального закладу найкращих богословів і світських вчених із Західної України. Натхненник реформи богословської освіти в Галичині, митрополит А. Шептицький надавав особливого значення вивченню сакрального

мистецтва, іконографії й іконології. В одній зі своїх наукових праць він писав: «Досвід доперва показав, що в іконах є багато цінного матеріалу – історичного і етнографічного» [20, с. 3]. Спочатку історію та теорію мистецтва в Богословській академії викладав прославлений український мистецтвознавець, директор Національного музею у Львові Іларіон Свенціцький, який написав для студентів-богословів два ґрунтовні посібники: «Іконопись Галицької України XV–XVI вв.» (Жовква, 1928) та «Ікони Галицької України XV–XVI вв.» (Жовква, 1929) [6, с. 161].

Починаючи з 1930 р. історію мистецтва в Академії продовжив викладати професор Володимир Сас-Залозецький – видатний знавець візантійської і середньовічної української культури, автор численних мистецтвознавчих праць, учасник міжнародних наукових конференцій.

В академічному журналі «Богословія» вчений опублікував свої оригінальні наукові розвідки «Візантійський ренесанс у світлі новіших дослідів» (1932) та «Доба палеологів і її мистецтво». Надзвичайно цінувався студентами і фахівцями також його підручник з історії старохристиянського мистецтва, що вийшов друком у 1934 р. [4].

Четвертого жовтня 1931 р. ректор Й. Сліпий оголосив про підготовку до відкриття Музею Греко-Католицької Богословської Академії, а вже 9 жовтня 1932 р. музей почав діяти. Професор-богослов вважав, що пізнати церковну історію, мистецтво, літургіку, загалом ціле минуле Церкви і забезпечити її розвій та втримати на висококультурній висоті в майбутньому, плекаючи естетичний шлях, можна тільки завдяки частим оглядинам і глибоким безпосереднім студіям. Без бібліотеки й музею, неодноразово підкреслював отець-ректор, не може бути основної праці в академії.

На посаду директора музею було покликано доктора Михайла Драгана, одного з найвідоміших теоретиків мистецтвознавчої науки в Галичині. Завдяки численним мандрівкам дослідника до колекції музею було придбано цінні експонати. Перу дослідника мистецтва України належать дві фундаментальні наукові праці – «Українська декоративна різьба XVI–XVIII ст.» та двотомник «Українські дерев'яні церкви» (Львів, 1937).

У промові, виголошеній Й. Сліпим 9 жовтня 1938 р. з нагоди десятиліття Богословської академії, вказувалося, що за всі роки до музею було придбано 1321 експонат, серед яких знаходилися рідкісні ікони, рукописи і стародруки, церковне начиння, фрагменти давніх іконостасів і археологічна збірка. Ще готуючи наприкінці 1928 р. статут для вихованців академії, ректор Й. Сліпий підкреслював: «Чеснота віри повинна так присвічувати кожному в науці богословії, щоби та наука не була для нього тільки мертвою теорією, а повною життя практикою» [18, с. 52].

Відаючи домінуючу роль богословсько-філософським дисциплінам, ректор академії не менш важливу роль вбачав у розвитку історичної освіти. На запрошення митрополита А. Шептицького історію України викладав від 1934 р. аж до Другої світової війни професор Іван Крип'якевич. У різний час до лекційних і практичних занять на кафедрі історії України залучали провідних вчених православного і католицького віросповідання, зокрема Наталію Полонську-Василенко, Олександра Оглобліна, Миколу Андрусяка, Пантелеймона Коваліва. Свої наукові дослідження вчені-історики публікували в кварталнику «Богословія» та в двадцятидвотомному виданні «Праць Греко-Католицької Академії у Львові» [2, с. 45].

Упродовж усіх двох десятиліть функціонування академії в її аудиторіях ревно трудився професор Микола Чубатий — найкращий історик Української

Церкви та українського церковного права, автор монументальної монографії «Історія християнства на Русі-Україні».

На рівні класичних університетів світу в Академії було організовано вивчення біблійної, християнської і церковної археології. У 1929 р. до Львова на особисте запрошення митрополита Андрея прибув визначний археолог Ярослав Пастернак, який до того плідно працював у різних наукових установах Чехословацької держави і уславив своє ім'я сенсаційними відкриттями в середньовічних кварталах Праги. Дослідник багатьох підземних архівів Європи стисло і образно сформулював завдання студентам-богословам у контексті опанування археологічної науки, вважаючи галицьких священнослужителів «новим, дуже сильним чинником на полі української археології». «Молоде покоління духовенства, яке, попри високу богословську освіту, винесе з мурів Богословської Академії ще й нове для нього знання рідної старовини, вже необхідне нині при культурно-освітній праці між народом, – писав археолог, – та конечно до відповідного, наукового добування нових матеріалів для археології як вихідної точки не лише матеріальної культури, а й історії релігійних вірувань та взагалі духовного життя людини на наших землях» [14].

Заради ефективного опанування необхідної суми знань з української археології, досвідчений науковець написав підручник, який був адресований виключно студентам Богословської академії і священикам Галичини [13]. Паралельно з викладацькою працею він оперативно інформує громадськість Західної України про найвизначніші археологічні відкриття в країнах біблійного світу [10; 11].

У 1932 р. студенти Богословської академії були вперше залучені до самостійних археологічних розкопок в підземелля катедри святого Юрія у Львові [12, с. 312-315]. Щоби студенти академії озброїлися практичним науковим досвідом археологічного вивчення краю, Я. Пастернак став застосовувати різні методи при вивченні навчальної дисципліни. У 1935–1936 рр. ним зі своїми вихованцями було організовано археологічні мандрівки-розвідки, підсумком яких стали відкриття різночасових археологічних пам'яток на території Галичини і Поділля [16, с. 165-179]. А результати розкопок могильника в с. Янчин на Львівщині настільки вразили керівництво Академії, що для пошуків аналогів української пам'ятки з часів культури фракійського гальштату (рання залізна доба) професора Я. Пастернака було відряджено до археологічних музеїв у Відні [16, с. 173-174].

Найважливіше відкриття археологічна експедиція академії зробила в середині червня 1935 року, коли в с. Побережжя на Прикарпатті відкрила фундаменти давньоруського храму XIII ст., збудованого в класичному романському стилі [15]. Найдобрсовісніших студентів професор археології залучив до своїх історичних розкопок 1936–1937 рр. на Крилоському городищі, де було відшаровано фундаменти літописного Успенського кафедрального собору. Про свої враження від студентської мандрівки до Глинська на Львівщині, де експедиція виявила літописне місто-городище Щекотин, залишив неповторний опис богослов Данило Микитюк [8].

На належному рівні в Богословській академії було поставлене й вивчення церковної архітектури, чому немалою мірою сприяли дослідження доктора Володимира Січинського «Вежа і дім Корнятка у Львові», «Замкова Церква св. Миколая», «Досліди над архітектурою собору св. Юра у Львові» [7, с. 145].

Окрема славна сторінка в житті «Світильника істини», як у Галичині називали Богословську академію, належить творчій діяльності Бориса Кудрика, який викладав студентам історію церковної музики і був автором самотутніх навчальних посібників [5, с. 144].

Серед світських учених варто також виокремити наукову і педагогічну працю антрополога Юрія Полянського, антрополога і астронома, доктора політичних наук Івана Раковського.

У навчальному закладі стабільно працювали семінари: правничий (д-р Глинка), історії Унії (д-р М. Чубатий), історії України (д-р І. Крип'якевич), мистецтва (д-р В. Залозецький), церковнослов'янський (д-р К. Чехович). Найкращі студентські роботи виходили друком в часописах «Мета», «Діло», «Христос – Наша Сила» та в місячниках «Нива» й «Богословія».

Отже, із всього сказаного можемо зробити висновок, що завдяки залученню світського фактора до реалізації навчально-виховного процесу Богословська академія у Львові стала справжнім потужним науковим центром, базою духовного і національного відродження Галичини зокрема й України загалом.

Список використаних джерел

1. Бистрицька Е. Йосип Сліпий – організатор богословської науки в Україні / Е. Бистрицька // Патріарх Йосип Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот. Матеріали Міжнародної наукової конференції (20 вересня 2002 року, м. Київ). – К., 2003. – С. 106-115.
2. Гайковський М. Українська греко-католицька церква в часи митрополитування Андрея Шептицького / М. Гайковський // Київська Церква. – 2001. – № 2-3. – С. 32-38.
3. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні / В. Гаюк // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції на пошанування 110-ї річниці від дня народження Глави УГКЦ, кардинала Йосифа Сліпого (11-12 жовтня 2002 р.). – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 27-36.
4. Залозецький В. Огляд історії старохристиянського мистецтва / В. Залозецький. – Львів, 1934. – 112 с.
5. Кудрик Б. Огляд історії музики // Праці Греко-Католицької Богословської Академії у Львові. – Львів, 1937. – Т. XIX. – 144 с.
6. Ленцик В. Слуга Божий кир Андрей Шептицький – добродій української культури / В. Ленцик // Богословія. – Рим, 1983. – Т. XLVII. – Кн. 1-4. – С. 151-162.
7. Матлашенко Н. Наукова та видавнича діяльність Богословського наукового товариства (Львів, 1923–1942 рр.) / Н. Матлашенко // Історія релігій в Україні. Матеріали Міжнародного круглого столу 11-13 травня. – 1998. – Львів: Логос, 1998. – С. 144-145.
8. Микитюк Д. Під попелом століть / Д. Микитюк // Мета. – 1936. – Ч. 6. – 10 листопада.
9. О. ректор д-р Йосиф Сліпий. Десять літ праці Богословської Академії // Й. Сліпий // Нива. – 1938. – Т. XXXIII. – С. 387-390.
10. Пастернак Я. Коли і як ізраїльтяни здобули Єрихон / Я. Пастернак // Новий час. – 1932. – 8 квітня, 10 квітня.
11. Пастернак Я. З нових розкопок в Святій Землі / Я. Пастернак // Діло. – 1932. – 31 серпня, 1 вересня.
12. Пастернак Я. Звіт археологічних дослідів у підземеллях катедри св. Юрія у Львові / Я. Пастернак // Богословія. – 1932. – Т. X. – Кн. 4. – С. 312-315.
13. Пастернак Я. Коротка археологія західноукраїнських земель / Я. Пастернак // Богословія. – 1932. – Т. X. – Кн. 1. – С. 38-79; Кн. 2. – С. 147-164; Кн. 3. – С. 229-258.

14. Пастернак Я. Новий чинник в українській археології / Я. Пастернак // Діло. – 1934. – 30 червня.
15. Пастернак Я. Цінне археологічне відкриття з княжих часів / Я. Пастернак // Діло. – 1935. – 29 червня.
16. Пастернак Я. Перші археологічні розкопи з рамен гр.-кат. Богословської Академії у Львові / Я. Пастернак // Богословія. – 1936. – Т. XIV. – Кн. 1-4. – С. 165-179.
17. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928–1944 (Матеріали зібрав і опрацював д-р Петро Синиця). – Торонто – Чикаго, 1971. – Ч. I. – 718 с.
18. Сліпий, Йосиф архієп. Правила для питомців Греко-Католицької Духовної семінарії у Львові / Й. Сліпий // Твори Кир Йосифа Верховного архієпископа і кардинала. – Рим, 1970. – Т. III-VI. – С. 47-70.
19. Федунік А. Митрополит Йосиф - ректор Греко-Католицької Богословської Академії / А. Федунік // Богословія. – Рим, 1963. – Т. XXI–XXIV. – Кн. 1-4. – С. 106-122.
20. Шептицький А. Мої спомини про предмет музейних збірок / А. Шептицький // Двадцятип'ятиліття Національного музею у Львові. – Львів, 1930. – С. 1-3.

Анотація

У статті досліджується феномен Богословської академії у Львові, яка в короткому проміжку історії (1929–1939 рр.) сягнула рівня класичних університетів світу; показано роль світського фактора у формуванні навчального закладу як потужного наукового центру і вогнища українського національного відродження.